

V.V. Oliynyk

PROFESSIONAL UPGRADING OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL SPECIALISTS: PROBLEMS AND WAYS OF PROBLEM SOLVING

The article deals with the issue of professional upgrading and development of scientific and pedagogical personal in the link: quality of the professional personal – quality of initial professional training – quality of students training. At the basis of the analysis of pedagogue's personality characteristics the approaches and issues of educational profession as well as the ways and issues of the professional grow are discussed. The innovation vision of the education policy of initial and in-service training of pedagogical personal which are based on the andragogy and competency based approaches as well as on the innovational pedagogical practices.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2010

УДК 377. 6: 37014

*Васянович Г. П.
м. Львів, Україна*

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Питання підготовки технічної еліти завжди знаходилося в полі зору як педагогічної теорії, так і практики освіти. Проте на сучасному етапі суспільного розвитку воно набуло особливої значущості. Якість освіти сьогодні розглядається як один із найважливіших чинників стабільного розвитку країни, її технологічної, економічної, інформаційної й моральної безпеки. Доцільно виокремити дві провідні групи причин актуалізації цієї проблеми – внутрішніх безпосередньо взаємопов'язаних з нею, і зовнішніх, стосовно освіти.

Перша група причин ініціюється “хвилею” інновацій (не завжди позитивних), де майже кожний педагог і кожний навчальний заклад зайняті самостійними педагогічними пошуками. Відсутність надійної, виваженої парадигми освіти зумовлюється тим, що сучасна педагогічна практика значною мірою носить інтуїтивний і стихійний характер. Виникає питання про те, якою мірою численні пропозиції, що йдуть від практиків і теоретиків професійної освіти, науково виважені й достовірні, наскільки вони сприяють зростанню підготовки технічної еліти.

Друга група причин зумовлена викликами світовому співтовариству, які визначилися на початку третього тисячоліття: технологічним, екологічним, інформаційним, світоглядним, моральним. Аналіз цих проблем, проведений вченими, засвідчує, що їх глибинні корені знаходяться не в економічній, політичній або соціальній сфері суспільства. Вони пов'язані передусім із духовною сферою і безпосередньо залежать від рівня освіченості, моральних якостей людей, їх світорозуміння, культури й світогляду. Глобальний рівень перерахованих викликів, пов'язана з ними загроза самому існуванню людства роблять об'єктивно необхідним зміну ставлення до загальної професійної й зокрема гуманітарної освіти, її функцій і перспектив розвитку.

Дослідженню окресленої проблеми присвятили свої праці О. Т. Ашерев, В. М. Бабаєв, О. М. Гомонюк, С. У. Гончаренко, Р. С. Гуревич, І. А. Зязюн, О. В. Квасник,

В. Г. Кремень, В. О. Моляко, В. М. Нагаєв, Н. Г. Ничкало, О. Г. Романовський, Г. М. Триш, Т. О. Шаргун, В. І. Шеховцова та ін. Зокрема обґрунтовуючи думку, згідно з якою еліта, справжня інтелігенція формує самосвідомість суспільства, В. Г. Кремень пише: “Саме в цьому полягає сутність інтелігенції. Вона – не декларація, не функція сучасного поступу, а його *сутність*. Не посередник, а субстанція. Інтелігент – *осьова особистість* у тому розумінні цього поняття, що склалося в культурі за підсумком освоєння екзистенційних ідей з переосмислення історії. Він є втіленням *творчої і вишуканої* духовності, генний фермент креативного, запитувального розуму в сум’ятті, суєті соціуму (якщо він у неї перетворюється)” [4, с. 9].

Метою цієї статті є аналіз змісту гуманітарної освіти та визначення її ролі у процесі підготовки технічної еліти української держави.

Гуманітарна освіта – це не лише один з найважливіших соціальних інститутів трансляції культурних цінностей, норм, ідеалів, форма відтворення національно-культурного світу, а й вагомий чинник підготовки національної технічної еліти. Розуміння гуманітарної освіти як фактора духовної безпеки нації зумовлено його роллю у збереженні культурної спадковості і духовним розвитком особистості. Вона забезпечує цілісне становлення людини – у відповідності з тими її ідеалами, які сформовані в надрах культури і передусім в філософських, етичних й педагогічних системах і концепціях. У цьому аспекті позитивним є рішення колегії Міністерства освіти України від 27. 12. 1995 р. № 31314-8 про затвердження й впровадження концептуальних засад гуманітарної освіти України. Як зазначається в цьому документі, потреба у впровадженні означеної концепції зумовлена, передусім, необхідністю приведення гуманітарної освіти і виховання студентів у відповідність до тієї системи цілісних орієнтацій та соціальних нормативів, які визначають поступ людської цивілізації на початку третього тисячоліття. Зокрема, йдеться про значне посилення особистісного начала у всіх сферах соціального життя [5; с. 2-11].

Минав час, відбувалася зміна міністрів освіти і науки України ... Проте не відбулося позитивних змін щодо впровадження названої концепції, більше того, гуманітарна освіта стала ніби непотрібною, таким собі “хворобливим додатком” у підготовці майбутнього фахівця технічної галузі. Найбільш виразним свідченням цьому став Наказ МОН України № 642 від 9. 07. 2009 р. На наше глибоке переконання, він є не лише авторитарним, технократичним, а й антиукраїнським, оскільки спрямований на піддрив, знецінення гуманітарного знання, яке містить у собі культурологічний, аксіологічний, громадянсько-патріотичний, духовний компоненти. Ці складові у своєму діалектичному взаємозв’язку сприяють формуванню гуманістичної спрямованості особистості, наповнюють розум і душу молодій людині сенсом буття, свободи, а не лише примарами успіху будь-якою ціною. На жаль, цей наказ діє і до сьогодні.

Переконані, що освіта, передусім гуманітарна, повинна створити всі умови для *розкриття, розвитку і раціонального використання* сутнісних сил особистості. Окреслимо деякі з цих умов:

1. Викладання предметів соціально-гуманітарних дисциплін має бути *професійно спрямованим*. Дотримання цієї умови за словами геніального Г. Сковороди дозволить майбутньому інженерові “... спочатку знайти в собі людину”, а потім діяльність [7, с. 67]. Ця думка притаманна і відомому психологу К. Роджерсу, який зазначав: “допомогти людям бути особистостями – це значно важливіше, аніж допомогти їм стати математиками, або знавцями французької мови”.

До цього долучається ще така проблема. Як відомо, Болонський процес передбачає двоциклічну підготовку із технічних спеціальностей (бакалавр і магістр). Це означає, що бакалавр із технічних спеціальностей повинен бути готовим до виконання професійної діяльності на експлуатаційному рівні, а магістр – на рівні, необхідному для розробки нових технологій, конструкцій машин, пристроїв та ін.

Надання кваліфікацій випускникам першого циклу передбачає перерозподіл фундаментальних і спеціальних(фахових) дисциплін між циклами таким чином, щоб, з одного боку, випускники першого циклу мали достатній обсяг знань і вмінь, щоб займати певні посади на ринку праці, а з іншого боку – найскладніші розділи фундаментальних дисциплін, необхідних для магістерської підготовки, вивчалися у другому циклі. При такому перерозподілі обсяг і рівень фундаментальної підготовки не повинен бути заниженим, а навіть підвищеним, маючи на увазі, що обсяг фундаментальної підготовки у першому циклі повинен бути збережений за рахунок деякого зменшення обсягу соціально-гуманітарних дисциплін, а необхідний обсяг і рівень фундаментальної підготовки у другому циклі має забезпечуватися за рахунок перенесення певного обсягу спеціальних дисциплін у перший цикл [8, с. 62].

Як зазначає О. Г. Романовський, припускається такий розподіл обсягів блоків навчальних дисциплін для першого і другого циклів підготовки:

- для бакалаврів: гуманітарно-соціальні дисципліни – 10 %, фундаментальні дисципліни – 35 %, загально-інженерні дисципліни – 30 %, спеціальні дисципліни (дисципліни спеціалізації) – 25 %;

- для магістрів: гуманітарно-соціальні дисципліни – 10 %, фундаментальні дисципліни – 20 %, загально-інженерні дисципліни – 20 %, спеціальні дисципліни (дисципліни спеціалізації) – 50 %.

На жаль, доводиться констатувати, що суттєво (більш ніж у 2 рази !) зменшується обсяг у нових навчальних планах на дисципліни гуманітарно-соціального блоку (чотири кредити в семестр на перших трьох курсах, причому два кредити відводяться для вивчення нормативних дисциплін, а два кредити – для дисциплін за вибором студентів) [6, с. 31-31].

2. *Наявність свободи у процесі навчання й учіння*, де основними компонентами є: *раціонально-гуманістичний, емоційно-почуттєво-вольовий, духовно-ірраціональний, діяльнісно-практичний* [3, с. 14-24]. Свобода викладача й студента – це не лише вільне вираження думок, почуттів, емоцій. Це й впровадження нових форм і методів навчання. Свобода – це найбільш глибинне розкриття й активізація найрізноманітніших сутнісних сил людини. Несвобода породжує рабів, хоча й з вищою освітою.

3. *Зміна доктрини підготовки викладача*. І наука, і викладання певного предмету як науки знаходяться в “ситуації постійних змін”. Це своєю чергою зумовлює необхідність змін у підготовці самих викладачів, змін у педагогічній освіті в цілому. Пріоритетним у підготовці викладача має постати *неперервність, формування й розвиток системи адекватних часовим цінностям*. Видатний польський вчений Тадеуш Левовицькі вважає, що в основу сучасної доктрини підготовки викладача має покладатися принцип *саморозвитку й самонавчання* [10, с. 9-14]. Сам викладач повинен вміти знаходити власні ідеї, моделі навчання, він має бути інтегратором знань. Вибірковий аналіз викладацького складу, наприклад, Львівської державної фінансової академії, засвідчує, що майже 60 % педагогів не володіє належними знаннями із наук психології і педагогіки. Післядипломна педагогічна освіта викладачів часто-густо здійснюється формально. Натомість в найбільш розвинених країнах світу післядипломній освіті надається особливо важливе значення й набувається вона на *принципі саморефлексії*, коли сам викладач визначає, у якій ланці знань він відчуває найбільшу прогалину.

4. *Соціально-культурне й освітнє середовище*. Сьогодні це середовище значною мірою є дегуманізованим. Чого лише вартує “інформаційна тиранія”. За сучасних умов, риторичним є питання: *бажає чи не бажає студент брати щось із цього середовища*. Він живе в ньому, а тому приречений на нав’язування йому певного типу мислення, світорозуміння. Таке “поранення в бутті” вимагає протидії, але на рівні

особистості воно не завжди є ефективним. Протистояти цьому може лише гуманне середовище (на рівні загального – суспільство; на рівні особливого – навчальний заклад). Очевидно, що у майбутнього інженера потрібно формувати імунітет від всього нищого, бездумного, потворного. Дійшло до того, що вже визначають поняття “людина” (у технократичному розумінні слова) як “інформаційний процесор”...

5. Надзвичайно важливою умовою процесу підготовки фахівців технічного профілю є *змістова перебудова гуманітарної освіти*. На нашу думку, зміст курсів гуманітарних дисциплін за роки незалежності мало в чому змінився. Здебільша вони як носили, так і носять просвітницький характер. Тоді як за сучасних умов зміст соціально-гуманітарних дисциплін мав би бути *послідовно практичним*. Ще один недолік курсів гуманітарних дисциплін – це відсутність їх цілісності. Часто-густо вони виглядають як окремі етюди, мало чим взаємопов’язані. Крім того, не новина сьогодні – це перекручування історичних фактів і подій, як сучасного, так і минулого [2].

6. *Послідовність викладання курсів*. Вважаємо, що в цілому така послідовність витримується у процесі викладання спеціальних дисциплін. Що ж стосується гуманітарних дисциплін, то, на нашу думку, тут є значні проблеми. Якщо, наприклад, предмет “Філософія” викладається з першого семестру першого курсу, то це ускладнює проблему викладання для викладача, але ще більші труднощі виникають у студентів, оскільки вони практично майже нічого не знають про свою майбутню професію, і практично не здатні зрозуміти для чого їм цей курс потрібний. Так породжується у майбутньої технічної еліти байдужість до вивчення гуманітарних дисциплін, а ще гірше – ставлення до них, як до чогось зайвого, непотрібного.

7. Ще однією із провідних умов підготовки технічної еліти є, на наш погляд, та, що *справжня освіта в цілому має бути гуманітарною*. Ми погоджуємося з думкою академіка Ю. М. Афанасьєва, який пише: “... бути людиною дуже важко. Проте завданням сфери освіти є створення максимально повних умов для відкриття цього справді людського, орієнтованого на цілісну організацію свідомості і тому суто гуманітарного знання у всіх *фундаментальних* предметних галузях, а отже, не лише в гуманітарних предметах” [1, с. 35].

І далі констатує: на жаль, загальногуманітарної освіти як системного інструменту суспільного будівництва у нас не існує [1, с. 35]. Цю думку обстоює багато сучасних вчених (В. Д. Попова, М. Я. Ігнатенко). Але ще раніше на цьому наголошували видатні і гуманітарії, і природознавці. Наприклад, Ф. Ніцше писав: “Ми хочемо внести тонкість і суворість математики у всі науки, наскільки це взагалі можливо; ми бажаємо цього не тому, що розраховуємо таким шляхом пізнати речі, але для того, щоб встановити цим наше людське ставлення до речей. *Математика є лише засіб загального і вищого людинознавства*” [9, с. 45]. Сьогодні існує низка проблем, які вимагають нагального розв’язання з метою удосконалення викладання предметів гуманітарного циклу, а тим самим поліпшенню якості підготовки майбутньої технічної еліти в Україні. До них відносимо:

1. *Проблему навчальних і робочих програм*. Складання їх значною мірою не відповідає принципу науковості. Для них характерним є дублювання, примітивізм, відсутність інтегративності тощо.

2. *Забезпечення навчальною літературою й мас-медіа*. Воно не відповідає сучасним вимогам, а отже, знижує рівень навчання й учіння. Надходження нової літератури через брак коштів є мінімальним. Цю ситуацію не здатна подолати система “Інтернет”, використання засобів мас-медіа. Принагідно зазначимо, що застосування мас-медіа у процесі викладання гуманітарних дисциплін залишається.

3. Наступною проблемою викладання предметів гуманітарного циклу є нестача інтелектуального лідерства як серед викладачів, так і студентів. Відчутним стає брак ідеалів, здегуманізованість суспільства, що призводить до гіподинамії душі, втрати не

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ

лише мотивації педагогічної праці, а й до учіння, як тяжкої особистісної і суспільно корисної праці.

4. Проблема світового стандарту гуманітарної освіти і неможливість його забезпечити у вищих технічних навчальних закладах України. На долю предметів соціально-гуманітарного циклу припадає невідповідна частка часу щодо усього комплексу дисциплін, що вивчаються, тоді як європейські стандарти врегульовують цю відповідність.

5. *Проблема соціалізації майбутніх інженерів.* Предмети соціально-гуманітарного циклу спрямовують молоду людину на активне й діяльнісне ставлення до соціальних процесів, які відбуваються в суспільстві. Натомість значна кількість технічної еліти позбавлена можливості мати перше робоче місце. На їхню підготовку було затрачено з державного бюджету чималі кошти, натомість неможливість самореалізації призводить до ресоціалізації особистості.

З метою підвищення ролі гуманітарних дисциплін у процесі технічної еліти України, вважаємо доречним:

- відновити практику проведення щорічних Всеукраїнських нарад завідувачів кафедр соціально-гуманітарних дисциплін з участю голів методичних комісій предметів гуманітарного циклу;

- ввести в практику щорічне проведення відкритих Всеукраїнських конкурсів “Гуманітарний підручник”;

- створити необхідні умови для перекладу та публікацій наукових і педагогічних (навчальних) робіт авторитетних зарубіжних фахівців гуманітарного профілю;

- більш широко практикувати стажування українських викладачів-гуманітаріїв вищих технічних навчальних закладів за кордоном;

- передбачити систему фінансування, графік виконання та видання друкованої продукції гуманітарного змісту;

Отже, на основі викладеного можна зробити такі висновки:

1. Гуманітарна освіта є сутнісною складовою професійної підготовки фахівців технічного профілю.

2. Реалізація впливу гуманітарних дисциплін на якісний стан підготовки технічної еліти України здійснюються за умов об’єктивного й суб’єктивного характеру, розв’язання наявних суперечностей, подолання труднощів соціального, наукового, освітнього, особистісного плану.

3. Викладачам гуманітарних дисциплін потрібна повна й різнобічна інформація, глибокі, теоретично обґрунтовані знання із різних напрямів розвитку суспільства, українознавства, причому вони повинні бути отримані із різних джерел на основі плюралізму думок й узагальненні не лише силами колективів гуманітарних кафедр, а й силами Міністерства освіти і науки України.

До подальших напрямів дослідження проблеми відносимо: ноологічний аспект розвитку гуманітарної освіти; роль саморефлексії у саморозвитку особистості фахівця технічного профілю.

Список літератури: 1. Афанасьєв Ю. Н. Может ли образование быть негуманитарным? // Гуманітарні науки. – 2001. – № 2. – С. 34–37. 2. Блажейовський Д. Берестейська ре-унія та українська історична доля і недоля. Т. 1. Внутрішня вартість медалі. – Львів: Каменяр, 1995. – 646 с. 3. Зязюн І. А. Структурні компоненти свободи особистості в умовах динаміки її освіченості та вихованості // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: Зб. наук. праць / За заг. ред. Н. Г.Ничкало. – Харків: НТУ “ХП”, 2007. – С. 14–24. 4. Кремень В. Г. Освітня діяльність і інтелект: проблеми формування національної інтелігенції // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2008. – № 2. – С. 3-11. 5. Про концептуальні засади

гуманітарної освіти в Україні (вища школа) // Інформаційний збірник МОН, 1996. – № 6. – С. 2-11.
6. Романовський О. Г., Чебакова Ю. Г. Особливості впровадження основних положень Болонської декларації у навчально-виховний процес ВНЗ України // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – №1. – С. 28-39. 7. Сковорода Г. С. Пізнай в собі людину / Пер. М. Кашуба; пер. поезії В. Войтович. – Львів: Світ, 1995. – 528 с. 8. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л., СОКОЛ Є. І., КЛИМЕНКО Б. В. Болонський процес: цикли, ступені, кредити. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2004. – 144 с. 9. Цит.: за Ігнатенко М. Я. Шукайте красу в математиці! (До питання гуманітаризації математичної освіти) // Гуманітарні науки. – 2001. – № 2. – С. 45.

Г. П. Васянович

ГУМАНИТАРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ ТЕХНИЧЕСКОЙ ЭЛИТЫ УКРАИНЫ

В статье анализируются возможности, условия развития и рационального использования сущностных сил личности средствами гуманитарного образования. Обосновывается проблема усовершенствования качества подготовки технической элиты Украины в процессе изучения социально-гуманитарных дисциплин. Раскрывается роль и место преподавателя гуманитарных дисциплин в формировании гуманистического мировоззрения будущего инженера.

Г. П. Васянович

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

У статті аналізуються можливості, умови розвитку і раціонального використання сутнісних сил особистості засобом гуманітарної освіти. Обґрунтовується проблема удосконалення якості підготовки технічної еліти України у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Розкриваються роль і місце викладача гуманітарних дисциплін на формування гуманного світогляду майбутнього інженера.

H. P. Vasianovych

HUMANITARIAN EDUCATION IN THE PROCESS OF TECHNICAL ELITE TRAINING IN UKRAINE

The possibilities, conditions of development and rational use of a personality's entities by means of humanitarization of education are analyzed in the article; the problem of perfection of technical elite's quality training of Ukraine in the process of social and humanitarian disciplines learning is researched; the role and the place of a humanitarian disciplines teacher in the formation of human outlook of future engineers is revealed.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2010

УДК 377:004

*О.В.Шестопалюк
М. Вінниця, Україна*

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ